

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Expositio officii missae sacrique canonis

[Reutlingen], 1. Sept. 1483

Sequitur tractatus quintus libri primi. De ornamentis sacerdotalibus et instrumentis ad officium misse requisitis

[urn:nbn:de:bsz:31-319967](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-319967)

et ipsa nobis est porta ad regnū celoz
 idcirco sibi in sabbato qđ pcedit diem
 dñicum solemnizant. Quarta rō vt so
 lennitas et memoratio mris memo
 ratiōi et solēnitati filij q̄ sexta feria pa
 gitur continuet. Quinta rō. vt festiui
 agat in die ista qua dñs ab omni ope qđ
 patrarat quieuit qui est dies sabbati.

Sequit tractatus quintus libri
 primi. De ornamentis sacerdotilib⁹ et
 instrumentis ad officium misse requisitis.

Actum erat i tractatu
 pcedenti ca. ij. qđ missa
 nō sit celebranda nisi a
 sacerdote vestib⁹ sacer
 dotalibus ad hmōi offi
 cium requisitis et orna
 mētis induto. et vbi assunt certa instru
 menta ad hoc req̄sita. Quare iam q̄stū
 ad quintū tractatū et vltimū huius li
 bri primi. de eisdem in sp̄ali aliqđ est
 dicēdū. Et hēbit tractat⁹ ille duo ca.
 De indumentis et ornamentis sacerdo
 talibus capitūlū primū.
 De instrumentis ad officium misse re
 quisitis capitulū scđm.

Capitūlū primū De indumentis
 et ornamentis sacerdotilib⁹.

Eligio diuina alterz habitū hz
 in ecclesiasticis officijs et alterz
 in cōmuni vsu vt scđm muta
 tiōem habit⁹ vita mutet in melius. et
 scđm sp̄m viuēdo ipe sacerdos exem
 plū cūcto xp̄iano p̄lo p̄beat bone cō
 uersatiōis. Nec i quotidiano vsu vesti
 bus sacris licet vti. etiā in vestib⁹ p̄mu
 nis vite vsu pollutis. nō licet ingredi i
 sancta sanctoz. seu vestibus sacris et

mbis et p̄scia pura quā designāt diuina
 sacramēta sunt tractāda scđm qđ insti
 tuit stephan⁹ papa dicens. Vestibus
 sacris nō nisi in ecclesiasticis et dō dignis
 vti liceat. officijs p̄ q̄s vestes in sacris
 vtēdas nō oīa sacra et misteria et intel
 lectū sacre scripture fore p̄plo reuelan
 da intelligimus. Et est sciendū qđ sacre
 vestes a veteri testamēto sumptēnt ori
 ginē. p̄cepit em̄ dñs moysi. qđ faceret
 aaron et filijs ei⁹ vestes sacras in gliaz
 et decorē. vt loti et sacris vestib⁹ indu
 ti sacerdotio fungerent. vt dicit Exod.
 xxvij. De eodē hētur Ezech. xlvi. i hec
 verba. Ipsi ingredientē sanctuarium
 meū. et accedēt ad mēsam meā. et mini
 strēt mihi. et custodiāt ceremonias me
 as vestib⁹ vtātur lineis. nec ascēdant
 sup eos quicq̄ laneū qñ ministrat mihi
 in portas atrij et intrinsec⁹. Lumēz in
 gredientē atrij exterius ad populū ex
 uant se a vestib⁹. in quib⁹ ministrauerūt
 et vestiēt se vestimētis alijs. et non san
 ctificabūt i vestib⁹ suis. Et qđ dicitis
 p̄futant errores quozdā hereticoz. re
 phendentij nos temere qđ talib⁹ orna
 mur dicētes qđ nunq̄ xp̄c et discipuli
 eius hmōi vestib⁹ legunt induci fuisse.
 Quib⁹ obuiat sic respōdendo. xp̄c no
 luit oīa p̄ se instituire. sed voluit suos
 successores et vicarios i hoc honorare
 qđ in p̄cessu t̄pis p̄ inspiratiōez sp̄scti
 ad suā reuerētiā multa p̄ suos mīstros
 instituerent. qđ notauit in his v̄bis cū
 dixit aplis. Multa adhuc habeo vobis
 loqui. sed nō potestis ea portare modo
 Vestes sacrate qđ sacerdos induitur
 scđm p̄munē vsu sunt hęc. Suphu
 merale qđ caput velat et humeros tes
 git. Alba linea que totū corp⁹ tegit et
 vestit. Lingulū qđ albā stringit et coar
 tat. Manipul⁹ qui sinistrum brachium

mancipat. Stola q̄ collū cingit et i mo
dū crucis pectus ornat. ⁊ sub cingulo
p̄ncipa i duas diuidit lineas. Casula q̄
sua latitudine corpis mēbra ambit vni
uersa. s; i duob; brachijs collecta an
terius et posteri; sue latitudis mēsurā
nō abbreviat. De his vō q̄ ad pontifi
calem ornatū p̄dictis addunt vtpote
mitra palliū. annul; baculus pastora
lis. q̄ nō altaris obsequiū sacerdotale
respiciūt. p̄nti p̄sideratiōi imp̄tinentia
vident; et intentiōe remota. Letex de
necessarijs indumētis / om̄i et cuilibet
sacerdoti et celebrāti sacrosancta mi
steria qd̄ allegorice aut tropologice
designat est inq̄rendū Scdm̄ allegori
am. hec vestes venietis i carne filij dī.
hūilitatis habitū et susceptē forme ser
uile p̄ditiōez figurāt. qz semetipm̄ exi
nauit formā serui accipiēs. ⁊ habitu
inuent; vt hō suos cultores docuit hū
miliare vsq; quaq; vt ⁊ viuificari me
reant;. ⁊ f; r̄rim illos quos ritu ⁊ hitu
sue gregis voluit eē doctores ⁊ duces
Sup̄humeralē susceptū i capite signi
ficat subiectiōez xp̄i q̄ paterne volūta
ti obtempans. ip̄e xp̄c q̄ caput est eccie
hūanitate assumpsit. et diuinitatē sub
carnis tegimēte abscondit. vt rebellem
hoiēm ad p̄riaz reuocaret. et offensum
p̄rem placaret. Alba linea qua induit
sacerdos passibilis carnīs xp̄i mūdici
am et sanctissimi cordis ac immaculati
corpis puritatē oñdit qz pctm̄ nō fecit
nec inuent; est dolus in ore eius et ip̄e
speciosus forma p̄ filijs hoim̄. Lingul;
albā astringēs significat meritū iusticie
quo voluit xp̄c electis suis suffragari.
et salutis nr̄e insidiatorē dyabolū liga
tū tenere. Et taliter eū cinctum ysaias
videbat cū dixit. Et erit iusticia cingu
lū lūbozei; et fides cinctozū renū ei;

ysai. xj. Xpc̄ em̄ iust; et a peccatorib;
segregat;. inter pctōzes apparuit. et
eoz mores sua p̄uersatiōe corripit ⁊ iu
sticie sue meritū indigentib; p̄munica
uit. vt sic ip̄e iust; iustificaret eos q̄ ex
fide sunt iesu xp̄i. vt ois q̄ crediderit i
ip̄m nō pereat s; habeat vitā eternā
Manipul; in sinistra manu susceptus.
significat xp̄i immutabile p̄stantiā in
tentatiōib; et i mādato p̄ris p̄seuerā
tē volūtatē. Nā neq; dyabolicis neq;
hūanis cessit insidijs nec frangebatur
iurijs. ⁊ ergo pugna xp̄i p̄ iusticia desi
gnat Xpc̄ em̄ p̄ iusticia certauit mōm
sup̄auit ⁊ potestātē dyaboli cecit Stola
q̄ collū strigit et pectus fm̄ formā
crucis adornat; significat illā maximā
obediētā xp̄i q̄ mortē suscepit ⁊ subijt
mortē valde suspectā videlicet crucis
penā latronū aut malefactorū. Unde
ap̄ls ait. Xpc̄ fact; ē obediēs p̄ri vsq;
ad mortē. mortē autē crucis ad Ep̄h. ij.
Sicut em̄ stola collo subiicit;. sic xp̄c
bailās sibi crucē in humero q̄si stola
in collo. Et stola in p̄ctore cācellata/
p̄ modū crucis ip̄ius mortis p̄reptibil
p̄nti gen; et ignominā crucis designat.
quā xp̄c p̄posito sibi gaudio et glia vi
ctoziose resurrexerit ois sustinuit om̄i con
fusiōe p̄tempa. Casula larga et ampla
significat latitudinē caritatis i xp̄o. q̄
nō solū amicis v̄xetiā p̄plexus est ini
micos Nā q̄ dulci caritate amicos su
os p̄sequeret; ex p̄ssit cū dixit Maiorē
caritatē nemo h; q; vt aiaz suā q̄s po
nat p̄ amicis suis Quantū autē dilexe
rat inimicos i hoc patuit cū p̄ suis cru
cifixozib; et derisoribus tam dulciter
orauit dicēs Pater ignosce illis qz ne
sciūt qd̄ faciūt. Scdm̄ alios vō hec in
dumētā quozdā armorū dei et xp̄i rep̄
sentat insignia Sup̄humeralē rep̄ntat

cooptoꝝ quo iudei faciē xp̄i velaue
rūt dicentes. *Propheꝝa nobis xp̄e.
quis est q̄te p̄cussit* Math. xxvi. Alba
vō rep̄ntat vestē albam. qua herodes
xp̄m induit et illuſit Luc. xxiiij. q̄ vestis
creditur ſtaturā xp̄i exceſſiſſe. et eum
in grefſu impediuiſſe. et ſic ſepius p̄ im
petū iudeoꝝ corruiſſe qd̄ nunc figurat
alba. lōge ſtaturā ſacerdotis excedēs
anteq̄ ligat̄. Sed cingulū ſeu zona re
p̄ſentat flagellū quo pylat⁹ xp̄m ceci
dit Joh. xix. Stola vō rep̄ntat illam li
gaturā q̄ xp̄c ligat⁹ fuit ad columnam
Manipul⁹ rep̄ntat funē quo xp̄c liga
tus fuit q̄n̄ a iudeis p̄io p̄hēdebat̄
vt d̄r Joh. xvij. Comphēdēt̄ iēſum
et ligauerūt eū. Laſua vero ſignificat
veſtimentū purpureū quo milites cir
cūdederūt iēſum Joh. xix. Allegorice
aut̄ veſtes ſacerdotales generaliter lo
quēdo ſignificāt vtutes q̄bus ſacerdo
tes d̄nt ornari Juxta illud p̄pheticum
Sacerdotes tui induant̄ iuſticia. Et ſi
gnificāt ſp̄ūalia arma q̄b⁹ ſacerdotes
armari d̄nt p̄tra ſp̄ūales nequicias pu
gnaturi. De quib⁹ armaturis di. apls.
ad Ephe. vlti. Induite vos armatura
dei. vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias
dyaboli. State igiſ ſuccincti lūbis in
veritate. ⁊ induite loriceā iuſticie et cal
ciate pedes i euāgelij pacis p̄paratiōe.
In oibus ſumētes ſcutum fidei in quo
poſſitis oīa tela ignea neq̄ſſimi hoſtis
extinguere et galeā ſalutis aſſumite ⁊
gladiū ſp̄is qd̄ eſt verbū dei. *Provis
deat ergo diligēter ep̄s. et attēdat ſtu
dioſe ſacerdos. vt ſignū ſine ſignato ſi
ferat ne veſtes ſine vtute portet ne for
te ſit ſilis ſepulcro foras dealbato int⁹
vō omni ſpurcicia pleno. q̄ſ quis ſacer
dos induimētis ornat̄ et honeſtis mori
bus nō induit. q̄to venerabilioꝝ appa*

rēt hoīb⁹ tāto reddiſ indignioꝝ apud
deū. *Pontificale itaq̄ et ſacerdotale
gliaziam nō honor p̄mēdat veſtū. ſed
ſplendor aīaz q̄m et illa q̄ quondā ab
cuiſib⁹ blandiebant̄. ea poci⁹ q̄ in ip̄is
intelligēda. erāt poſcebāt. Et quidq̄
illa velamia i fulgore auri i nitore gem
marū et mltimodi opis varietate ſigni
ficabāt. hec oīa in actibus ſacerdotū ⁊
morib⁹ eluceſcāt. Nec Innocenti⁹ et
rōnale diuinoꝝ. Scdm̄ tropologiam
vō magis ſp̄ealiter loquēdo ſacer ha
bit⁹ ſacerdotalis ſignificat̄ q̄lis eſſe de
beat ſacerdos celebratur⁹. *Imict⁹ em̄
ſuphumerali quo caput velatur et hu
meri circūquaꝝ p̄tegūtur ſignificat qd̄
ſacerdos in mēte ſua d̄z h̄re firmū. p̄o
ficiū et fidele. exequēdi volūtate dei ſa
croſanctū miſteriū p̄ ſanctificatione
populi offerēdi p̄ſertim in hoc ope ne
ceſſario ſaluti aīe vt intēdat immolare
deo rogare p̄ p̄lo p̄ſecrare ⁊ p̄ficere
corp⁹ xp̄i et oibus p̄ficere q̄ p̄municāt
eti tali p̄poſito firmiter p̄manere deſi
derāt. Hoc em̄ eſt caput velare ſancti
ficationis fructū intēdere ⁊ q̄rere ſcdm̄
ordinē diuīe volūtatis. Sicut em̄ ca
put oīb⁹ mēbris corpis p̄ncipat̄ ſic
mētis intētio cunctis opibus d̄natur.
Cū intētio iudicat hoīem et talē exhi
bet iudicio. q̄lis fuerat. intentio q̄ p̄ ca
put deſignat̄ ſm̄ expoſitiōez b. Berni.
ſup̄ illud dictū euangely. unge caput
tuū et faciē tuā laua. Sed qd̄ ſuphume
rale humeris circūquaꝝ coextēditur.
p̄ hoc ſcdm̄ innocentiū fortitudo opm̄
d̄ſignatur. *Numeri quippe fortes ſunt
ad opa pagenda iuxta illud p̄ſiarche
iacob. Suppoſuit humeros ſuos ad
portandū. et fact⁹ eſt tributis ſeruiens
Sacerdos vō nō dēt ocioſus exiſtere
ſz bonis opibus quotidie intūdare ſm̄***

qd dicit aplis ad thymo. Labora sicut
 bonus miles iesu xpi. In singulis em pa-
 cienter se heat. vt sic in pacia sua possu-
 deat aiā suā. Habz etiā sup humerale
 duas cordulas. qbus an pectus ligat:
 7 hec significant intētionē 7 finē. qbus
 opus informandū est. ne fiat op^o in fer-
 mento malicie 7 neqcie. s; in azimis sin-
 ceritatis 7 veritatis. s. ad Lox. v. De
 inde sacerdos albā induit. que vt plu-
 rimum est de bisso vl' de tela candida in
 signū h^o. qd sacerdotes debēt hēre cor-
 castū seu innocentiā vite iuxta illud ec-
 clesiastici. x. v. Omni tpe vestimēta tua
 cādida sint. Sicut em bisso vl' tela. cā-
 dozem qz nō habz ex natura. s; ex mul-
 tis tūstōib^o arita. p artem adqrit sic et
 caro hoīs. mūditiā seu castitatē quam
 nō obtinet a natura. multis castigatiōi-
 bus macerata sortit^o p grāz. Tū sacer-
 dos fm aplm. castiget corp^o suū. 7 iher-
 uiturē redigat. ne forte cū alijs pōica-
 uerit ipse reprob^o fiat. Deinde sacdos
 cingulo seu zona cingit. qua alba corpi
 coartat. 7 tūc a lumbis pcingit. vt ca-
 stitas 7 mūditiā p albā dsignata nullis
 stimulis dissoluat. fm illud luc. xij. Sit
 lū. vti pcin. In lūbis em luxuria dñat
 Sicut dñs de dyabolo ait. Tūc^o eius
 in lumbis eius. 7 fortitudo i vmbilico
 ventris eius. Job. xl. Debent g lumbi
 sacerdotis pcingi p continentia. 7 succin-
 gi p abstinentiā. Tū greg. Lūbos pre-
 cingim^o. dū carnis luxuriā p pntentiā
 coartamus. Sedm alios vō cingulū
 quo alba corpi coartat. significat qd
 sacerdos debet hēre iusticiā opis. cingē-
 tem 7 munientē castitatē ei^o. vt iusticia
 seruata in ope p̄mendet puritatē sua-
 tam in castitate. Qm vt dicit gregorius.
 Castitas modica ē sine bono ope. nec

bonū opus aliqd est sine castitate. P
 hoc sacerdos stola q leue 7 suauē iugū
 domini significat. sup collum suum im-
 ponit. vt iugum domini se suscepisse d
 monstret. Tū cum sacerdotes stola sus-
 cepit epūs dicit. Accipite iugum dñi
 Iugū em dñi suauē est 7 onus ei^o leuē.
 Suauē in prosperis. leuē in aduersis.
 Quā stola sacerdos sibi cū osculo im-
 ponit. ad denotandū desiderū quo se
 huic iugo subiecit. Ista stola p anterio-
 rā descendēs. dextz 7 sinistrz adornat.
 qz p arma iusticie. a dextris 7 a sinistris
 id est in aduersis 7 in p̄speris. sacerdos
 debet esse munit^o. s; ne eleuetur in p̄-
 speris. 7 ne frāgatur in aduersis. Debz
 etiam sacerdos mediante stola. ceru-
 cem p̄ter 7 vtrūq; humerū. in signum
 crucis in suo pectore preparare. Si qd
 autē aliter egerit. excommunicatiōi sub-
 iaceat. Et hoc fit idō vt sacerdos se do-
 minice passionis memoriā. in mente de-
 signet habere sine qua hoc sacrificiū.
 in memoriā dominice passionis institu-
 tum. non liceat offerre: vt sic imitator
 dominice passionis. mundum sibi cru-
 cifixum. et se mundo crucifixum exhi-
 beat. Crucem portat in corpore per
 penam abstinentie. crucem portat in
 corde credendo in se danna infirmita-
 tis aliene. Insuper stola a pectore vl'
 qz ad gēua protenditur. vt sacerdos
 tem mitem corde. et humilem esse in o-
 pere extra obere insinuet. iuxta dictū
 saluatoris Math. x. Discite a me quia
 mitis sum 7 humilis corde. Deinde sa-
 cerdos manipulum in sinistrum bra-
 chium ponit. quasi captus detentusq;
 ne malicia mutet intellectum eius. e t
 ne dēcipiat aiā ei^o. s; ut tiorē di a malo
 coartat^o. etiā diuino amore cohibeat

eius affectus ne transeat in sinistra consensum et perdat iusticie fructum et sinistra maledictionis se reddat obnoxium. Secundum alios vero manipulus penitentiam designat. qua labes et quotidiana excessus et vicia humane perversitatis extinguuntur. Et cum hoc manipulus sacerdotem amonet habere vigilantiam in opere. ne quodam torpore et tedio ipsius animus reddat. ad agenda accidiosus. Etiam per manipulum primorum retributio designat. in illud. *Uenientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos.* Et sinistrum brachium cui imponitur manipulus vitam presentem figurat. ut quidquid laboris et cure sacerdos pro populo in caritate in hac vita pegerit. pro his in futura patria secundum propriam mercedem recipiat retributionem. quam opera illorum sequuntur illos. Postremo super omnes vestes casula a sacerdote induitur significans caritatem sine qua sacerdos est quasi es sonans et cymbalum tinniens. Et recte caritas per casulam designatur. quia sicut casula operit cetera indumenta. sic caritas operit multitudinem peccatorum. ut habetur *Jaco. ult.* Et sicut hec vestis cetera vestimenta in se includit et continet. sic preceptum caritatis omnia scripta legis et prophetarum includit ut dominus dixit. In hac pendet tota lex et prophete. Super quo beatus Augustinus dicit. *Hic tenet quod latet et quod patet in divinis codicibus qui caritatem servat in moribus.* De hac caritate apostolus ad corinthios tertium. sic dicit. *Adhuc excellentiore via demonstro vobis. Nam si linguis hominum loquar et angelorum. caritatem autem non habeam factus sum sicut es sonans et cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam. ita ut nouerim omnia misteria et omnem scientiam et si habuero omnem fidem ita ut montes*

transferam caritatem autem non habeam nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas. et si tradidero corpus meum ita ut ardeam caritatem autem non habeam. nihil mihi prodest. *Hec si quis viderem caritas est vestis nuptialis.* De qua dicit dominus in euangelio. *Amice quomodo huc intrasti non habes vestem nuptialem.* Casula est lata. cuius latitudo latitudinem caritatis significat quam amicum in deum dirigit. et propter deum hostem non excludit. Propterea mandatorum dei finis. et legis plenitudo caritas. non immerito nuncupatur. teste propheta *ps. cxviii.* sic in quiete. *Vis consummationis vidi finem latum mandatum tuum nimis.* Item casula in extensione brachiorum in anteriorem et posteriori parte dividitur. pro quod duo brachia caritatis designant scilicet erga deum et erga proximum. Unde dominus precepit. *Diliges dominus deum tuum ex toto corde tuo et proximum tuum sicut teipsum.* Ex dictis patet. scilicet esse indumenta sacerdotis quibus in officio misse se consuevit exornare. quare autem hec indumenta portat. Dicendum quod hoc est ratione officii pertinentis ad sacerdotem quia sacerdos habet alios cathecizare quod amictus significat habet baptizare quod alba significat habet predicare. quod manipulus significat habet ligare quod cingulus significat habet absolueret. quod stola repunitur. et hoc consecrare quod stola significat. Et est sciendum quod indumenta ministrorum significant ydoneitatem que in eis requiritur. ad tractandum divina et quia quedam sunt que in omnibus requiruntur et quedam requiruntur solum in superioribus que non exagunt ab inferioribus ideo quedam vestes sunt omnibus ministris communes quedam superioribus tantum. Omnibus enim ministris competit amictus pro quod significatur fortitudo ad divina

officia exequenda. Similiter alba que significat puritatem vite. et cingulum quod significat reprehensionem carnis. Sed sub dyaconus ulterius portat manipulum quo significat abstergio minimarum culparum quia quasi sudarium portatur quia ipse primo admittitur ad sacra tractanda. Item portat tunicam strictam que significat doctrinam christi. quia ipse ad doctrinam nove legis annunciandum ordinatur. Dyaconus autem ultra hoc habet stolum in sinistro humero. in signum cuius applicat ad ministerium in ipsis sacramentis. Sacerdoti autem in utroque humero stola imponitur. ut ostendat plenam potestatem dispensandi sacramenta id est stola descendit usque ad inferiora. Habet etiam casulam que significat caritatem quia sacramentum consecrat caritatis scilicet eucharistia. Sed episcopi ultra illa habent novam ornamenta. scilicet caligas. sandalia. succinctorium. mitram. dalmaticam. tunicam. cyrotecas. anulum et baculum. quia novem sunt que episcopi portant ultra simplices sacerdotes. scilicet ordinare virginem benedicere. basilicas dedicare. clericos disponere. synodos celebrare. christum conficere. vestes et vasa consecrare. ac confirmare. Per caligas significatur rectitudo gressuum. Per sandalia que pedes tegunt significat preceptum terrenorum. Per succinctorium quo stola ligatur cum alba significat amor societatis. Per tunicam perseverantiam. quia ioseph tunicam talaris legit habuisse per quam significat extremitas vite. Per dalmaticam significat largitas in operibus misericordie. Per cyrotecas designat cautela in opere ita quod sic opus faciat in publico quod intentio maneat in occulto. Per mitram sciam utriusque testamenti designat id est duo cornua habet. Per baculum cura pastoralis qua debet corrigere vagos quod signifi-

cat curitas baculi et pungerent lentos seu tepidos quod significat stimulus in pede de baculi. versus. Corrige sustenta itimula vagos morbida lenta. Per anulum sacramentum fidei designat. quia ecclesia christo desponsatur. Ipsi enim sunt in ecclesia loco christi. Ultra hoc archiepiscopi ad huc habent pallium insignem privilegiate potestatis quod significat torquem auream quam solebant legitime certantes accipere. Ultra autem sacre vestes reficiuntur quia rumpuntur ita ut de novo non sit opus eas consecrare. rindet bern. in glo. sup. ca. Quid in duobus. ex. de pse. eccie. Et dicitur quod filium vel pannum non consecrat per apponi consecrati. nec est opus nova consecratione consecrari. Et alanus dicit. quod quod diu remanet forma sacre vestis ea iterato consecrari non oportet licet per presbiteros reficiatur. Secus autem si forma saluat vel mutatur. huic concordat hostien. in glo. ca. pallegato. Quid autem agendum sit quia vetustate sunt consumpta. ut ad alios usus sint revertenda. de hoc dicitur in capitulo sequenti.

Capitulum secundum De instrumentis ad officium missae requisitis

Instrumenta concurrentia ad officium missae pagendum. sunt plura scilicet domus vel ecclesia altare calix corpale et lumen. Et de his quibus aliquiter dicitur sic tractatu precedenti. tamen aliqua in speciali de his sunt dicenda. Et primo de ecclesia. Unde dico quod missa non debet celebrari nisi in ecclesia consecrata si fieri potest vel saltem in altari consecrato. vel si hec non habent. tunc ad minus habeat parva tabula consecrata. In necessitate tamen missa celebrari potest in tentorijs scilicet in itinere vel in exercitu honesto dummodo tamen habeatur ibi parva tabula ut dictum est et

cetera instrumenta seu ornamenta necessaria. De p̄se. dis. i. ca. Concedimus. et c. Missa. Debet etiam missa celebrari supra terram solidam. et nō in mari/vel in fluminibus tempestate imminente ne fieret sanguinis effusio v̄l corporis x̄pi indebita motio. Potest tñ in troitus missa ibi dici. Debet aut̄ ecclesia p̄pter quattuor cōsecrari. Primo propter reuerentiam illius qui realiter in hoc sacramento continet̄. de p̄se. dis. i. Ecclesiar̄ cōsecrationē. Secundo propter h̄mōi loci efficaciam q̄ in templo antique legis erat aliqua virtus. vt habet̄. ij. macha. iij. Nō minus ergo in ecclesijs Tertio p̄pter angeloz frequētiam et demonij terrorem et exclusiōez Quarto p̄pter informatiōem deuotorum. qui perpendere debent ea q̄ materialiter agunt̄ sp̄sualiter in se cōpleri. Quantū ad altare dico. q̄ quatuor sunt eius conditiōes. Primo q̄ sit lapideum. et hoc propter tria. Primo/ propter x̄pi sepulcri lapidei representatiōem Sec̄do p̄pter ip̄ius x̄pi significatiōem q̄ altare significat x̄pm qui petre comparatur. j. ad cor. iij. Petra aut̄ erat x̄pc Tertio propter materie p̄ditiōem q̄ cōmunis est et v̄biq̄ inueniunt̄ Sec̄da cōditio est q̄ debet esse p̄secratum q̄ eius p̄secratio significat consecratiōem x̄pi. De qua psalmista. Unxit te deus deo tuus oleo leticie. Ps̄. xliij. Tertia cōditio q̄ debet esse compositum ex lapide. et structura vel capsula quadam et significat v̄nionē diuine nature et h̄iane Quarta p̄ditio q̄ sit integrum et nō motū De fractura tñ est distinguendū q̄ aut̄ est enormis. et tñc consecrari debet. aut̄ est modica et iuxta extremitates. et tñc non debet cōsecrari. Sed de motione est

sciendū q̄ si lapis motus fuerit de capsula sua. tñc cōsecrari debet. q̄ consecratiō fit in cōiunctiōe lapidis et structure Et ideo dicunt quidam q̄ altare portatile si amotum fuerit a ligno seu a capsula tunc cōsecrandum est. Hoc credo intelligendū q̄ lapis est simul consecratus cum ligno. si aut̄ esset consecratus p̄ se vt fiebat antiquitus non esset bis consecrandū sc̄dm quosdam. Quantū ad calicē qualis esse debeat/ sciendū q̄ debet esse aureus vel argenteus vel ad min⁹ stanne⁹ et hoc p̄pter eoz puritatē et soliditatē Nō aut̄ debz esse de cupro vel de ferro. q̄ hec duo rubiginē cōtrahūt nec ex ere aut auri calco q̄ etiā rubiginant̄ et ad fomitiū inducunt. Nec de vitro aut cristallo. p̄pter fragibilitatē q̄ de facili frāgūt̄ Nec de lapide p̄pter ineptitudinē materie. Nec de ligno q̄ porousum est et posset in poris de sanguie x̄pi aliquis remanere De hac materia h̄et de p̄se. dis. i. Quantū ad corpale diceudū est. q̄ debet esse de panno lineo m̄do Cū in epla siluestri pape de p̄se. dis. i. ca. Cōsilio. d̄r Cōsilio oim statuum⁹ vt sacrificiū altaris nō de serico p̄ano/ aut tincto quis q̄ celebrare p̄sumat sed in puro lineo ab ep̄o p̄secrato sicut corpus x̄pi in sindone m̄da et linea sepulcū fuit Et hoc p̄petit significatiōe q̄ sicut talis pann⁹ multis t̄nsiōibus et percussioib⁹ parat̄ sic etiā x̄pc m̄ta et plurima sustinuit in hac vita. Sed dubiū ē q̄d agendū est de lignis eccie p̄secrate et de sacris p̄anis q̄ antiquant̄ Dicēdū q̄ ligna eccie p̄secrate p̄nt poni in aliā ecciam v̄l in alio loco honesto v̄l vsu sibi puta in ca. dormitorio l̄ refectorio. vt di. glo. s. ca. ligna. de p̄se. di. i. et n̄ d̄nt poni in coquina l̄ in vineis aut h̄mōi

De panis aut sicut sunt pallée altaris
 cortine eccie. vestimenta ministroz
 siue sacra vasa. nō debent conuerti in
 vsum laicoz vel ad pphanos vsus. s; si
 aliqua vestimēta sacra vel panni sint
 vetustate consumpta/ debent cōburi.
 et cineres recondi sub baptisterio. v; in
 pariete eccie. aut alio loco tuto. ne
 ab incedentiū pedibus scylent. De
 lumine vero dicit Hostiū. q; sine lumi
 ne non debeat missa celebrari. Vñ Le
 uitici. vi. ca. Ignis in altari meo semp
 ardebit. Lū ratio est. q; ille ibi sacra
 mentaliter existit. qui de seipso dixit.
 Joh. viij. Ego sum lux mundi. Et de
 quo sine on Luc. j. Lumen ad reuelati
 onem gentium. et gloriā plebis tue
 israel.

Incipit liber secundus

Expeditus per dei gra
 de prima parte/ seu de
 primo libro huius to
 tus laboris/ sc; de qui
 busdam pcedentibus et
 disponentibus/ ad dominici corporis
 tractatiōem et sumptiōem/ et de ipō
 sacramento corporis xpi scdm se. et de
 ipa missa in generali/ que omnia pro
 hemialiter seu introductorie sunt pre
 libata. iam qntum ad librum secundū.
 officium misse in se et in suis ptibus si
 gillatim. et diuisim/ vna cum gestibus
 sacerdotis/ restat declarandū. quibus
 expositis et declaratis/ clare appare
 bit que sint perāciencia sacramentum
 corporis xpi. Et q; officium misse scdm
 quosdam tm in tres partes diuiditur.
 sc; in partem preparatoriā. instructori

am. et oblatoriam. Pars instructoria
 incipit ab epistola. et terminat in offer
 torio. Et pars antecedens epistolā est
 preparatoria. Oblatoria vero pars in
 cipit in offerorio. et terminat in fine
 misse Ideo illam diuisionem causa bre
 uitatis sequēdo/ hunc librum secundū
 diuidam in tres tractatus Quoz pri
 mus erit de parte preparatoria Secū
 dus de instructoria. Tercius de obla
 toria. Tractat^{us} primus xi. ca. p̄inebit.
 De debita ministri dispositiōe et eius
 preparatiōe capitulū primū
 De introitus allegorica et etiam tro
 pologica significatiōe caplin scdm.
 De laude sancte trinitatis/ sc; gloriā
 patri capitulū terciū
 De accessu altaris capitulū quartum.
 De osculo altaris et de signo crucis.
 capitulum quintum.
 De translatiōe ad dexteram partem
 altaris et de libri apertione ca. sextum
 De Kyrieleyson caplin septimū.
 De cantu angelico/ sc; gloriā in excel
 sis et de et^{er} expositiōe. et quare i missa
 beate virginis in hoc cantico interpo
 nitur/ spiritus et alme orphanorum.
 capitulum octauum
 Quare non semper canitur gloriā in
 excelsis caplin nonum
 De salutatione sacerdotis scilicet. do
 minus vobiscum et de collecta capitu
 lum decimū
 De numero collectarum et de conclu
 sione earundem capitulū vndecimū